

1. Бень Т.В. Методи визначення економічної ефективності інвестицій: порівняльний аналіз / Т.В. Бень // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 41.
2. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. Хавранек / Пер. с англ. - М.: Интерэксперт; ИНФРА-М, 1995. - 528 с.
3. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов / Г. Бирман, С. Шмидт / Пер. с англ.; Под ред. Л.П. Бельх. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. - 631 с.
4. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учеб. курс. / И.А. Бланк. - К.: Ольга-Ника-Центр, 2002. - 448 с.
5. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрямки їх реалізації / А.Ф. Гойко / — К.: ВІРА-Р, 1999. - 320 с.
6. Ковалев В.В. Методы оценки инвестиционных проектов / В.В. Ковалев. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 144 с.
7. Кузнецова А.Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності : монографія / А.Я. Кузнецова.- Інститут економічного прогнозування НАН України. - Л.: Львів, банків, ін-т НБУ, 2005. - 320 с.
8. Липсиц И.В., Косов В.В. Инвестиционный проект: методы подготовки и анализа: Учеб. -справ, пособие/ И.В. Липсиц, В.В. Косов/. - М.: БЕК, 1997. - 353 с.
9. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада /. - К.: Лібра, 2002. – 472 с.
10. Савчук В.П. Анализ и разработка инвестиционных проектов: учеб. пособ. / В.П. Савчук, С.И. Прилипка, Е.Г. Величко. - К.: Абсолют-В, Эльга, 1999. - 304 с.

658.2:336.144:631.11

*Яворова Г.В., к.е.н., асистент,
Подільський державний аграрно-технічний університет*

КОНТРОЛЬ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ БЮДЖЕТУВАННЯ

За останні роки в Україні більшість сільськогосподарських підприємств, утративши періодичні державні фінансові вливання та керівництво з боку вищих організацій, продемонстрували свою повну неспроможність діяти як самостійні ринкові організації. Це значною мірою зумовлено не тільки невідповідністю керівників до нових умов господарювання, а й багатьма іншими об'єктивними чинниками та особливостями сільськогосподарського виробництва.

Нестабільність сучасної економічної системи значно ускладнює виконання планів для досягнення поставленої мети. Практично відсутня можливість прогнозу поведінки та майбутнього стану виробничих систем у зв'язку з нестабільністю й непослідовністю державної політики. Всі наведені вище чинники ще більше ускладнюються в сільському господарстві через його специфічні особливості. Тому необхідно розробляти та використовувати якісно нову систему управління, зокрема бюджетування та контролю на рівні і держави, і підприємств, яка повинна спиратися на ефективну систему інформаційного забезпечення.

В останнє десятиліття питання бюджетування та контролю діяльності розглядали у своїх працях такі українські і російські учені як О.П. Крайник, В.С. Хруцький, Г.Г. Кірейцев, С.Ф. Голов, О.О. Терещенко, С.В. Данілочкіна, В.Н. Самочкіна. Крім того, дана проблема знайшла відображення в працях закордонних економістів Д. Боді, П. Пейтон, Б. Нідлз, Б. Коллас, П. Дойль, К. Друрі та ін., які являються основоположниками основних концепцій внутрішньогосподарського планування, бюджетування та контролю як найважливішої ланки управління. Проте наявність відмінностей в правових системах, системі обліку і звітності, у рівнях інформаційного забезпечення менеджменту закордонної і вітчизняної теоретичної та методологічної бази унеможливають її використання без адаптування до вітчизняних умов функціонування господарюючих суб'єктів в аграрному секторі країни.

Мета даної статті: дослідити сучасний стан планування виробництва на сільськогосподарських підприємствах на основі бюджетування та визначити шляхи контролю за їх виконанням, а також довести необхідність впровадження ефективної системи бюджетування та контролю за виробництвом у таких господарствах.

В умовах ринкових відносин з метою вирішення сучасних проблем підвищення економічної ефективності діяльності підприємств важливе місце відводиться складанню бюджетів підприємств, які орієнтовані на отримання оптимального прибутку і збереження конкурентної позицій підприємства на ринку товарів та послуг і контролю за їх виконанням. Це зумовлено тим, що зараз

підприємства самі зацікавлені в тому щоб реально уявити своє фінансове становище не тільки сьогодні, а й на найближчу перспективу, що являється необхідним для ефективного розвитку своєї господарської діяльності і своєчасного виконання зобов'язань перед державою, партнерами по бізнесу, та іншими господарськими суб'єктами.

Враховуючи вище зазначене, розробка, аналіз і контроль виконання бюджетів на підприємстві являється одним з найважливіших завдань системи оперативного управління. Бюджет – це план діяльності підприємства чи підрозділу в кількісному вигляді. Він охоплює всі сфери фінансово-господарської діяльності підприємства: виробництво, реалізація продукції, діяльність допоміжних виробництв, управління фінансовими потоками [1, 2].

В основі побудови бюджетів на підприємстві повинні лежати науково-обґрунтовані принципи тому, що вони визначають характер та зміст діяльності підприємства, створюють умови для їх ефективної роботи і зменшують можливість впливу негативних факторів на процес виробництва і реалізації продукції [3]. До основних з них слід віднести такі:

– принцип повноти: всі операції підприємства, що призводять до надходжень чи виплат грошових коштів, а також впливають на його фінансові результати, повинні бути відображені в бюджеті;

– принцип координації означає, що бюджети окремих центрів прибутковості, затрат, структурних підрозділів тощо повинні складатися з урахуванням можливості їх зведення в єдиний консолідований бюджет; окрім цього, слід узгоджувати стратегічні цілі з показниками довгострокових планів і короткострокових бюджетів;

– принцип централізації передбачає, що бюджетування являється важливим інструментом фінансового управління підприємством, яке повинно здійснюватися з єдиного центру, а отже, всі грошові надходження (в т. ч. позичкові ресурси) повинні служити для покриття всіх вихідних грошових потоків;

– принцип спеціалізації бюджетів вимагає, щоб грошові надходження та виплати відображалися відповідно до їх видів і джерел виникнення, завдяки чому можна проконтролювати рух грошових коштів у розрізі окремих центрів прибутковості та відповідальності;

– принцип періодичності бюджетування означає, що бюджети повинні ділитися на окремі періоди, тривалість яких визначається специфікою організації фінансової діяльності підприємства (щоденні бюджети, щодакдні, тижневі, на місяць, квартал тощо);

– принцип прозорості передбачає, що бюджети повинні складатися таким чином, щоб усі задіяні в їх виконанні особи чітко уявляли завдання, які перед ними ставляться, та мали стимули до їх виконання;

– принцип точності: всі операції та результуючі з них грошові надходження і виплати повинні базуватися на реальних прогнозах;

– принцип декомпозиції полягає в тому, що кожний бюджет нижчого рівня є деталізацією бюджету більш високого рівня, тобто бюджети цехів є «вкладеними» у зведений бюджет виробництва, часткові бюджети в розрізі статей затрат конкретизують бюджет виробництва тощо [4, 5].

Наведені принципи бюджетного планування діяльності структурних підрозділів і всього підприємства необхідно впроваджувати з метою економії фінансових ресурсів, скорочення непродуктивних витрат, більшої гнучкості в управлінні і контролі за собівартістю продукції, а також для підвищення точності заданих бюджетних показників. Дотримуючись таких принципів розробка бюджетів на підприємстві включає у себе наступні етапи:

– повідомлення нових напрямків розвитку підприємства особам, які відповідають за розробку бюджетів (крім відділу контролінгу в розробці бюджетів повинні також брати участь керівники відповідних підрозділів, а також інші економічні служби підприємства);

– розробка першого варіанту бюджету;

– координація та аналіз першого варіанту бюджетів, внесення коректив;

– затвердження бюджетів керівництвом підприємства;

– послідовний аналіз і коригування бюджетів у відповідності із зміною обставин [6, 7].

Загальна схема процесу бюджетування зображена на рис. 1:

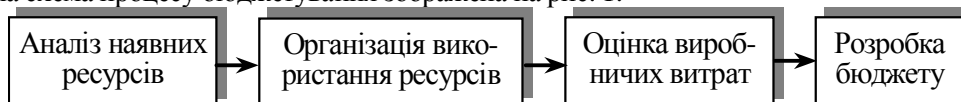

Рис. 1. Загальна схема процесу бюджетування на підприємстві

При цьому в сільськогосподарському підприємстві складають такі бюджети:

- виробничі бюджети в рослинництві;
- виробничі бюджети в тваринництві;
- виробничі бюджети допоміжних, обслуговуючих, переробних та інших підрозділів підприємства;
- часткові бюджети;
- загальний бюджет загалом по господарству;
- бюджет руху готівки.

Проте, особливості сільськогосподарського виробництва породжують складність бюджетування та контролю у ньому. Так, виробничий бюджет у рослинництві – це перелік усіх запланованих доходів та витрат, пов'язаних з певним виробництвом продукції рослинництва, з метою визначення його очікуваної прибутковості. Бюджет розробляється в розрахунку на гектар посіву і на всю площу вирощування з метою порівняння прибутковості альтернативних виробництв і прийняття на основі цих даних управлінських рішень.

Виробничий бюджет у тваринництві – це перелік усіх запланованих доходів та витрат, пов'язаних з певним виробництвом продукції тваринництва, з метою визначення його очікуваної прибутковості. Бюджет розробляється в розрахунку на поголів'я, на голову тварин і на центнер основної продукції з метою порівняння прибутковості альтернативних виробництв та прийняття на основі цих даних управлінських рішень щодо доцільності їх здійснення. Формування виробничих бюджетів у тваринництві це ще складніший процес, ніж складання бюджетів у рослинництві. Це пов'язано з тим, що в тваринництві цикл відгодівлі тварин не збігається з календарним роком.

У зв'язку з цим виробничі бюджети тут доцільно складати на такий період: для молочного виробництва й бджолярства – на один рік, для всіх інших виробництв – на цикл відгодівлі та на один рік.

Отже, бюджетування та контроль у сільському господарстві пов'язані із такими чинниками як погодні умови, високі або ж низькі ціни на сільськогосподарську продукцію, зміни, пов'язані з ускладненням фінансового стану, а отже, з відсутністю оновлення основних засобів, затримками заробітної плати, відсутністю коштів на вдосконалення технологій та іншими негативними наслідками перехідного періоду, що, в свою чергу, ускладнює ефективність управлінських рішень [8].

Тому, узагальнюючи значення бюджетів у сільськогосподарському виробництві, можна констатувати що вони мають вирішувати такі завдання:

1. визначати потребу в ресурсах для виробничих підрозділів та підприємства загалом;
2. кількісно обґрунтовувати плани менеджерів шляхом обчислення вартості управлінських рішень;
3. порівнювати доходи та витрати від здійснення альтернативних дій, визначаючи найефективніші напрями використання ресурсів;
4. координувати діяльність структурних підрозділів підприємства і спрямовувати їх на досягнення мети організації;
5. створювати надійну основу для оперативного аналізу і контролю за діяльністю структурних підрозділів підприємства;
6. здійснювати мотивацію працівників підприємства через їх залучення до процесу розробки бюджетів, виконувати бюджет, досягати його кінцевих результатів;
7. проводити моніторинг та оперативний і поточний контроль виконання управлінських рішень та досягнення установлених у бюджетах цілей.

Останні три завдання є особливо актуальними, адже прибутковість підприємства значно залежить від здатності управлінського персоналу контролювати витрати та доходи. Точний, об'єктивний контроль за витратами є необхідною передумовою прийняття ефективних управлінських рішень. В даній ситуації, найефективнішим буде запровадження системи внутрішньогосподарського контролю (контролю діяльності центрів відповідальності), де зіставність фактичних результатів та планових показників дозволить виявляти відхилення і чинники, зумовлені цими відхиленнями [9].

Контроль за виконанням планових завдань з наступним коригуванням їх у центрах відповідальності проводять за такими основними напрямками: за посівними площами, дотриманням технологічних процесів виробництва, кількістю застосовуваних технологічних матеріалів та цінами на них. Контроль витрат здійснюється на рівні керівника підрозділу за допомогою деталізованих звітів, у яких фактичні дані зіставляються з бюджетними показниками.

Звіти являють собою аналітичні таблиці з виконання планових показників окремо по технологічних матеріалах, технологічних операціях, непрямих витратах, роботах та послугах інших підрозділів і підприємств. Контроль діяльності підрозділу проводиться за схемою (рис. 2):

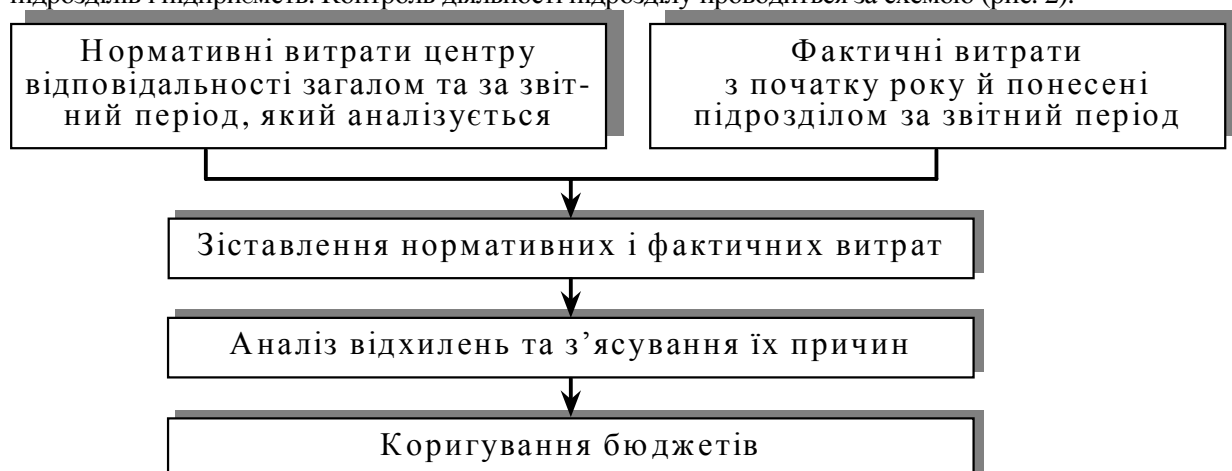

Рис. 2. Аналіз виробничо-господарської діяльності підрозділу

Упровадження системи контролю за виробничо-господарською діяльністю має здійснюватися в кілька етапів. На першому з них уся система виробничого процесу повинна бути розподілена на підсистеми, в кожній з яких відповідним чином здійснюється контроль за рівнем використання ресурсів та кількістю отриманої продукції. Наступними кроками є визначення видів ресурсів і готової продукції, які мають контролюватися, встановлення відповідальних осіб, рівнів контролю й вибір частоти контролю на кожному рівні [10, 11].

Далі необхідно розробити методика, яка дозволяла б зіставляти фактичні й планові показники з урахуванням усіх об'єктивних чинників, які можуть виникнути у процесі виробництва. Заключним етапом має бути розробка необхідних заходів, яких потрібно вжити у разі виникнення відхилень [12, 13].

Враховуючи вищезазначене, приходимо до висновку, що створення сучасної системи бюджетування і контролю в сучасних умовах господарювання, зумовило б позитивний ефект фінансового управління на сільськогосподарському підприємстві.

Зміни як внутрішнього, так і зовнішнього характеру ставлять керівництво підприємства перед необхідністю використання бюджетів, у якості поточного і послідуочого аналізу всіх необхідних елементів виробництва та контролю за їх виконанням.

Контроль в управлінні – це процес забезпечення досягнення організацією поставлених цілей шляхом виявлення відхилень у виконанні планів (бюджетів) і внесення відповідних корективів у дії або плани. Головним його інструментом має бути звітна документація, розроблена і заповнена таким чином, щоб забезпечити достовірне порівняння фактичного виконання з бюджетними показниками та проведення на основі цього ефективного аналізу діяльності з прийняттям своєчасних раціональних відповідних рішень.

Методика планування та бюджетування діяльності сільськогосподарського підприємства дозволяє впровадити спеціальну моніторингово-контрольну систему виконання планів, а техніка виробничого бюджетування в поєднанні з відповідно організованим обліком виробництва становить базу ефективного контролю.

Література

1. Булкот Г.В. Місце внутрішньогосподарського контролю в системі управління підприємством / Г.В. Булкою // Збірник наукових праць Черкаського технологічного університету, 2009. – Вип. 24. – С. 68-73.
2. Минаев Э.С. Основы контроллинговых исследований / Э.С. Минаев, Н.Г. Данилочкина, В.И. Ионов, Н.Г. Базадзе. – М., 1994.
3. Майер Э. Контролинг как система мышления и управления / Э. Майер; пер. с нем. – М., 1993.
4. Алексеева М.М. Планирование деятельности предприятия / М.М. Алексеева. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 248 с.
5. Корінько М.Д. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства / За ред. к.е.н. проф. М.Д. Корінька. – Фастів: «Поліфаст», 2006. – 440 с.
6. Ананькина Е.А. Управление затратами / Е.А. Ананькина, Н.Г. Данилочкина. – М., 1998.

7. Любапова Т.П. Стратегическое планирование на предприятии: Учебное пособие / Т.П. Любанова, Л.В. Мясоедова, Ю.А. Олейникова. – М.: Приор, 2001. – 272с.
8. Шепеленко Г.И. Экономика, организация и планирование производства на предприятии / Г.И. Шепеленко. – Ростов н/Дону, 2003. – 592 с.
9. Чорнуцький С.П. Внутрішній контроль: оцінка стану / С.П. Чорнуцький // Фінансовий контроль, 2007. – Вип. 4. – С. 53-55.
10. Вандер Вил Р. Управленческий учет / Вил Р. Вандер, В.Ф. Палий. – М., 1997.
11. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / К. Друри. – М., 1994.
12. Ковалев В.В. Основы управленческого учета / В.В. Ковалев, Я.В. Соколова – СПб., 1991.

Рецензент докт. экон. наук, профессор В.Д. Слободян

531: 681.3

*Попов В.Б., к.ф.-м.н., Бакланова В.Г., магистр,
ТНУ имени В.И. Вернадского*

ОПТИМИЗАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ И АЛГОРИТМЫ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО РАБОЧЕГО МЕСТА ЭКОНОМИСТА АНАЛИТИКА

В настоящее время математическое моделирование и компьютерные технологии широко применяются для решения различных задач, возникающих в экономике, управлении, проектировании и других сферах экономической деятельности. Значительное внимание уделяется использованию моделей и методов дискретной оптимизации. Это обусловлено необходимостью решать достаточно сложные задачи с большим числом возможных вариантов и выбирать из них наилучшие с учетом различных ограничений. Математические модели и методы исследования дискретных структур всегда играли важную роль в экономических приложениях. Использование моделей и алгоритмов дискретной математики, в частности, дискретной оптимизации, делает возможным решение разнообразных прикладных технико-экономических задач, таких, как задачи размещения экономических объектов (простейшая и многостадийная задача), задачи размещения с предпочтениями клиентов, задачи стандартизации и унификации, а также задачи, которые являются актуальными для проектирования и разработки современных корпоративных информационных систем, для построения автоматизированных рабочих мест специалистов аналитиков. Большую роль алгоритмы оптимизации производства оказывают на архитектуру и методы построения корпоративных информационных систем важнейших составляющих любой современной экономической структуры. Эти алгоритмы решают задачи размещения экономических объектов; проблемы оптимизации корпоративных информационных систем планирования ресурсов (Enterprise Resource Planning, ERP); задачи оптимизации цепочек предложений (Supply Chain Management) и связанные с ними задачи логистики. Отметим, что задача планирования потребностей в материалах (Materials Requirements Planning, MRP) оказалась первой задачей, которая привела к созданию целой индустрии программного обеспечения для управления предприятием, в основе которого лежат алгоритмы дискретной оптимизации. Следующая концепция развития корпоративных систем получила название MRPII. ERP представляет собой не класс систем управления, а методологию организации бизнес-процессов предприятия. Важной особенностью проектирования систем управления предприятием на принципах ERP является направленность на планирование ресурсов производства. Большинство функций учета, реализованных в этих системах, служат лишь дополнением к основной задаче по составлению планов поставок материалов, производства и пр. Эволюция функционального развития стандартов прошла от MRP до самых современных систем с методологией ERP II, в которых используются последние результаты искусственного интеллекта.

В теории дискретного программирования предложено и на практике успешно применяется большое число алгоритмов и методов решения оптимизационных задач. Эти алгоритмы успешно используются для оптимального решения проблем в корпоративных информационных системах.

В классе комбинаторных методов решения широко известны следующие алгоритмы: метод ветвей и границ [1], локальные алгоритмы Ю.И. Журавлева [2], метод последовательного анализа и отсеивания вариантов, предложенный В. С. Михалевичем, Н.З. Шором [3], последовательные схемы В.А. Емеличева [4,5], аппроксимационно-комбинаторный метод [6], метод динамического программирования [7]. Кроме перечисленных методов необходимо отметить приближенные методы,